



พระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ The Emerald Buddha appears in the Chinnakala Malipakon Scripture

¹ดำเนิน ปัญญาผ่องใส, ²พระครูวรารณวิฑูรย์

¹Damnern Punyapongsai, ²Phrakhruworawanvittoon

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

²นิสิตปริญญาเอก คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkorajavidyalaya University, Phayao Campus.

²Ph.D. Student, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkorajavidyalaya University,
Phayao Campus.

¹Corresponding author, e-mail: damnerndn@gmail.com

Received: January 12, 2024; Revised: August 18, 2024; Accepted: August 21, 2024



บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา 2. เพื่อศึกษาการสร้างพระแก้วมรกต 3. เพื่อวิเคราะห์พระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ผลการศึกษาพบว่า การสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากประวัติการสร้างพระพุทธรูป และพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์สำคัญหนึ่งในสามของพระรัตนตรัย อันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน การสร้างพระแก้วมรกต ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกตทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและหลักฐานทางโบราณคดี เช่น รัตนพิมพวงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต พระรัตนปฏิมา หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

คำสำคัญ: พระพุทธรูป, พระแก้วมรกต, ชินกาลมาลีปกรณ์

Abstract

This academic article has the objectives: 1. To study the creation of Buddha images and objects of worship in Buddhism. 2. To study the creation of the Emerald Buddha. 3. To analyze the Emerald Buddha appearing in the Mali Pakorn scriptures. The results of the study found that Creation of Buddha images and objects of worship in Buddhism Starting with the history of the creation of Buddha statues. And the Buddha image is one of the three important symbols of the Triple Gem. Which is something that binds the minds of Buddhists. Creation of the Emerald Buddha According to historical evidence related to the Emerald Buddha, both written and archaeological evidence such as Rattanaphimwong. The legend of the Emerald Buddha, the Emerald Buddha, the Chinkamalipakorn book, etc.

Keywords: Buddha statue, Emerald Buddha, Chinkamalipakorn.



บทนำ

คติการสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากประวัติการสร้างพระพุทธรูป เพราะพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์สำคัญหนึ่งในสามของพระรัตนตรัย อันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ประวัติการสร้างพระพุทธรูปปรากฏเนื้อความในตำนานเก่าแก่ของอินเดียเรื่องพระพุทธรูปแก่นจันทน์ เล่าเรื่องแรกสร้างพระพุทธรูปว่ามีมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ต่อมาจึงมีการสร้างพระแก้วมรกต การสร้างพระแก้วมรกตตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกต มีมากมายทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและหลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งในส่วนที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นได้มีปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณต่างๆ มากมาย เช่น เรื่องรัตนพิมพวงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต เรื่องพระรัตนปฏิมา ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พงศาวดารเหนือ ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา ตำนานพระแก้วมรกตฉบับหลวงพระบาง และพงศาวดารโยนก เป็นต้น วิเคราะห์พระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์ พระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์ จากเอกสารที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งแปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิthur จัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะโบราณสถาน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีความตอนหนึ่งว่า การบังเกิดขึ้นแห่งพระรัตนปฏิมานั้น เมื่อพระศาสดาปรินิพพานได้ 500 ปี มีพระเถระองค์หนึ่งชื่อว่าธรรมรักขิตอยู่ในอโศการาม พร้อมด้วยลูกศิษย์ชื่อนาคเสนเถระ พระเถระนาคเสนคิดว่า ทำอย่างไร เราจะได้ศาสนาให้รุ่งเรืองในภายหน้า ศาสนาจักรุงเรื่องได้ด้วยรูปจำลองของพระพุทธโดยแท้ และรำพึงต่อไปอีกว่า ถ้าเราจะสร้างรูปจำลองพระพุทธด้วยทองคำหรือเงิน มนุษย์ในอนาคตเป็นคนลู่อานาจแก่ความโลภ มีสันดานเป็นคนบาปหนา จักกระทำอันตรายรูปจำลองพระพุทธเสีย เราจะทำรูปจำลองพระพุทธด้วยแก้วมณีโดยฤทธิ์และมนต์เกิด ขณะนั้นท้าวสักกเทวราช (พระอินทร์) ทราบความปริวิตกของพระเถระนั้น จึงลงมาจากดาวดึงส์พิภพ ไปสู่สำนักพระเถระพร้อมด้วยวิสสุกรรมเทวบุตร ท้าวสักกเทวบุตร ท้าวสักกได้ไปภูเขาวិบุลกับวิสสุกรรม บอกราชากุมภกันท์ว่าข้าพเจ้ามาโดยหวังจะใคร่ได้แก้วมณีโชติ ท่านจงอนุญาตแก้วมณีโชติให้แก่ข้าพเจ้าเถิด ฝ่ายราชากุมภกันท์กล่าวว่า แก้วมณีโชตินี้เป็นเครื่องบริโภคนิสัยของพระเจ้าจักรพรรดิ เพราะฉะนั้น จึงไม่อาจจะให้ไปได้ แต่ว่ายยังมีแก้วอยู่ดวงหนึ่งคือแก้วอมรกต (แก้วทำโดยเทวดา) วัตรอบประมาณ 2 คอก 3 นิ้ว มีแก้ว 751 ดวงเป็นบริวาร มีอยู่ใกล้กำแพงแก้วมณีโชติมหาราช ขอพระองค์จงเอาแก้วนั้นไปเถิด พระนาคเสนเถระ มองเห็นกาลอนาคตได้พยากรณ์ไว้ว่า พระรัตนปฏิมาองค์นี้จะรุ่งเรืองในวงศ์ทั้งสาม คือ วงศ์กัมโพช วงศ์อริยัททนะ และวงศ์สยาม (แสง มนวิthur, 2501: 115-116)

หลักการและเหตุผล

เป็นการศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา ประวัติการสร้างพระแก้วมรกตที่ปรากฏในที่ต่างๆ เช่น เกาะลังกา เมื่อประมาณปี พ.ศ. 800, เมืองนครธม ในอาณาจักรขอมโบราณ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1000, เมืองโยชปุระ หรือเมืองโยธยาโบราณ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช, เมืองกำแพงเพชร ในสมัยพระยาวิเชียรปราการ, เมืองเชียงราย ในสมัยเจ้ามหาพรหม ประมาณปี พ.ศ. 1979, นครเขลางค์ หรือเมืองลำปาง ระหว่างปี พ.ศ. 1979-พ.ศ. 2011, เมืองเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2011-พ.ศ. 2096 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช, เมืองหลวงพระบาง ในปี พ.ศ. 2096, เมืองเวียงจันทน์ ระหว่างปี พ.ศ. 2096-พ.ศ. 2322 โดยการวิเคราะห์พระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์ จากที่ต่างๆ จนมาประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้วในปัจจุบัน (แสง มนวิthur, 2501: 118)



วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการสร้างพระแก้วมรกต
3. เพื่อวิเคราะห์พระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์

ขอบเขตของเรื่อง

การสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา, การสร้างพระแก้วมรกต และพระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์

คำจำกัดความหรือนิยามต่างๆ

พระพุทธรูป หมายถึง สิ่งที่เป็นองค์แทนพระพุทธรูป แม้จะเกิดหลังจากที่พระพุทธรูปปรินิพพานไปนานแล้ว ไม่เห็นเคยเห็นพระพุทธรูปขณะที่ทรงมีชีวิตอยู่ พระองค์มีรูปร่างหน้าตาแท้จริงอย่างไรได้อ่านเฉพาะข้อความในหนังสือพุทธประวัติ ในพระไตรปิฎกอรุณกถา แต่ชาวพุทธทุกคนศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธรูปว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธรูป แม้จะเป็นเพียงวัตถุ ไม่มีชีวิตจิตใจ แต่มีความศักดิ์สิทธิ์และน่าเคารพกราบไหว้เหมือนกับพระพุทธรูป เพราะชาวพุทธทุกคนเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า พระพุทธรูป คือองค์แทนพระพุทธรูป

พระแก้วมรกต หมายถึง องค์พระพุทธรูปที่แกะสลักจากหยกอ่อนสีเขียวดังมรกตเป็นพระพุทธรูปสกุลศิลปะก่อนเชียงแสนถึงศิลปะเชียงแสน ปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ชินกาลมาลีปกรณ์ หมายถึง คัมภีร์ที่เป็นคู่มือในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์และโบราณคดีของประเทศไทยและความเป็นไปของชาวเมืองเหนือและประเทศใกล้เคียง ตลอดจนพงศาวดารโยนกและตำนานบางเรื่อง

เนื้อเรื่อง

การสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากประวัติการสร้างพระพุทธรูป เพราะพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์สำคัญหนึ่งในสามของพระรัตนตรัย อันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ประวัติการสร้างพระพุทธรูปปรากฏเนื้อความในตำนานเก่าแก่ของอินเดียเรื่องพระพุทธรูปแก่นจันทน์ เล่าเรื่องแรกสร้างพระพุทธรูปว่ามีมาแต่สมัยที่พระพุทธรูปยังทรงพระชนม์อยู่ (ไซศรี ศรีอรุณ, 2546: 7) แต่จากข้อมูลหลักฐานการค้นคว้าทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ ระบุว่าเริ่มมีพุทธรูปเกิดขึ้นในประเทศอินเดียสมัยโบราณหลังจากพระพุทธรูปเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงแล้วเกือบ 700 ปี ช่วงเวลาก่อนหน้านั้น ไม่มีคติการสร้างรูปพระพุทธรูปในรูปแบบมนุษย์แต่สร้างเป็นรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2509: 3) จนเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 6 ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะราชวงศ์คุษาณะแห่งแคว้นคันธาระ จึงเกิดคติการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรก และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การสร้างพระพุทธรูปในยุคแรกจัดเป็นศิลปะคันธาระ ซึ่งมีพระพักตร์และพระวรกายงดงามเหมือนมนุษย์ในอุดมคติ จีวรเป็นริ้วคล้ายเครื่องนุ่งห่มจากเทวรูปของชาวกรีก เนื่องมาจากแคว้นคันธาระถูกปกครองโดยกษัตริย์ที่สืบเชื้อสายกรีก มาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 3 โดยการนำของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งอาณาจักรแมซิโดเนีย ทางตอนเหนือของประเทศกรีซ พระองค์ทรงพยายามรุกรานชมพูทวีปแต่การไม่สำเร็จ จึงถอยทัพกลับและสวรรคตลง เหล่าขุนนางที่ตามเสด็จมาบางส่วนมิได้ตามเสด็จกลับ



แต่ได้ตั้งรกรากถิ่นฐาน และปกครองแคว้นคันธาระบริเวณภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียสืบต่อมา (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2553: 23) คติการสร้างพระพุทธรูปศิลปะคันธาระ ได้รับแนวความคิดจากรูปเทพเจ้าของชาวกรีกที่ศึกษาความรู้เรื่องกายวิภาคของมนุษย์ และความงามแบบอุดมคติ รวมทั้งผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวอินเดียพื้นเมืองที่มีการสร้างรูปเคารพอยู่ก่อน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2544: 27) ซึ่งแตกต่างจากหลักธรรมคำสอนแบบอเทวนิยมของพุทธศาสนา วิธีคิดของชาวพุทธที่ให้ความสำคัญกับพระพุทธรูป ในลักษณะรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า มิได้ต้องการสร้างรูปเหมือนของพระพุทธรองค์หรือรูปเคารพในความหมายแบบศาสนาเทวนิยมที่มีมาแต่เดิม

การสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยพระพุทธศาสนาแผ่เข้าสู่ประเทศไทยหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ประมาณ 300 ปี โดยพระโสณะ พระอุตตระ และพระภิกษุติดตามอีกจำนวนหนึ่งได้เดินทางเข้าสู่ศูนย์กลางแห่งสุวรรณภูมิซึ่งสันนิษฐานว่าอยู่บริเวณจังหวัดนครปฐม แม้จะมีข้อสันนิษฐานไปต่างๆ แต่นักประวัติศาสตร์ทางพุทธในเมืองไทยโดยมากเชื่อว่าเป็นบริเวณจังหวัดนครปฐม ในเบื้องต้นนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย (พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโญ, 2546: 22)

ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งเขียนโดยพระรัตนปัญญาเถระแห่งล้านนา มีเนื้อหาแสดงตำนานพระพุทธรูปแก่นจันทน์ตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งเมืองสาวัตถีในอินเดียจนถึงรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งเมืองเชียงใหม่ ดังเนื้อความตอนหนึ่งว่าต่อจากนั้น เจ้านครพระยาพระนามว่า ยุทธสถลฐิระ ทรงอัญเชิญพระพุทธรูปแก่นจันทน์องค์นั้นมาประดิษฐานบูชาในวิหารวัดดอนชัย ต่อนั้นพระมหาเถระธรรมเสนาบตี อัญเชิญพระพุทธรูปแก่นจันทน์นั้นมาประดิษฐานบูชาในวัดโสกการามนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกนครเชียงใหม่ ท่านประพันธ์ไว้เป็นคาถา แปลความว่า พระพุทธรูปแก่นจันทน์มาสู่เมืองเชียงใหม่ เมื่อปีจอ จุลศักราช 840 เมื่อมาถึงเมืองเชียงใหม่ครั้งแรก อยู่ในวัดโสกการามอันประเสริฐ และอยู่ได้ 15 ปี เป็นรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชราชสมบัติ

เรื่องตำนานพระแก่นจันทน์นี้ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ต้นแบบการสร้างพระพุทธรูปในล้านนาและสุโขทัย คือ พระพุทธรูปแก่นจันทน์ และคติการสร้างพระพุทธรูปเป็นที่นิยมในล้านนามากกว่าในสุโขทัย ซึ่งอยู่ในยุคเดียวกัน ศิลปะของสกุลช่างในประเทศไทย ศิลปะแบบทวารวดี (พ.ศ. 500) ในยุคต้นทวารวดียังไม่นิยมสร้างพระพุทธรูป แต่นิยมสร้างพุทธอาสน์(ที่ประทับของพระพุทธเจ้า) ต่อมาสมัยหลังรับคติการสร้างพระพุทธรูปมาจากอินเดีย สร้างเป็นพระประธานด้วยศิลาหรือปั้นด้วยปูน ทำพระพุทธรูปเป็นภาพเครื่องประดับ หรือทำเป็นพระพิมพ์ พระพุทธรูปที่นิยมสร้างมากคือปางประทานปฐมเทศนานั่งห้อยพระบาท พระพุทธรูปยืนกริณีวัฑฒนพระหัตถ์ข้างขวาเป็นวง พระหัตถ์ซ้ายถือชายจีวร พระพุทธรูปปางต่างๆ ที่นิยมสร้างในสมัยทวารวดี ได้แก่ ปางแสดงธรรมเทศนา ปางประทานอภัย ปางห้ามสมุทร ปางมารวิชัย ปางตรัสรู้

ศิลปะแบบศรีวิชัย (พ.ศ. 1300) พระพุทธรูปที่นิยมสร้างในสมัยศรีวิชัยมีแต่พระพิมพ์เป็นส่วนใหญ่ ศิลปะที่ทำให้ใหญ่นั่นมีแต่รูปพระโพธิสัตว์ เป็นเพราะว่าในอาณาจักรศรีวิชัยนั้น พระพุทธศาสนamahayanรุ่งเรืองมากกว่าเถรวาท

ศิลปะแบบลพบุรี (พ.ศ. 1600) พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยลพบุรีมีทั้งพระศิลา พระหล่อและพระพิมพ์ และมีคตินิยมสร้างพระทรงเครื่องเพราะอิทธิพลของพระพุทธศาสนamahayanผสมกับฮินดูที่ได้รับมาจากพวกขอม พระพุทธรูปที่นิยมสร้างมีหลายปาง เช่น ปางนาคปรก ปางมารวิชัย ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ปางห้ามสมุทร ปางป่าเลไลยก์ นอกจากนี้ก็มีรูปพระโพธิสัตว์ เช่น พระอวโลกิเตศวร

ศิลปะแบบเชียงแสน (พ.ศ. 1600) พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนบางองค์ สันนิษฐานว่านำมาจากอินเดีย เช่น พระศิลาจำหลักปางปราบช้างนาฬาคีรี ที่วัดเชียงมั่น เชียงใหม่ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในล้านนา (เชียงแสน) ในยุคต้น จำลองแบบอย่างพระพุทธรูปในอินเดีย นิยมสร้างพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชร



ปางมารวิชัย มีฐานเป็นดอกบัวรองพระพุทธรูป ต่อมาสมัยหลัง นิยมสร้างแบบลังกา สร้างเป็นพระทรงเครื่องก็มี เช่น พระหริภุญชัยโพธิสัตว์ ประดิษฐานอยู่ที่วัดเบญจมบพิตรและที่น่าสังเกตคือ นิยมสร้างด้วยโลหะมากกว่าสร้างด้วยศิลา

ศิลปะแบบสุโขทัย (พ.ศ. 1800) ยุคที่กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงเป็นใหญ่ครองเมืองสุโขทัย ตรงกับยุคที่พระพุทธศาสนาในลังการุ่งเรืองมาก พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยสุโขทัยนิยมสร้างตามแบบลังกาทั้งสิ้น พระพุทธรูปที่สร้างแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรกมีลักษณะดวงพระพักตร์กลมแบบลังกา ระยะกลางมีลักษณะดวงพระพักตร์ยาว พระหนุ (คาง) เลี้ยว ระยะหลังมีลักษณะดวงพระพักตร์เหมือนผลมะตูมคล้ายแบบอินเดียเดิม เช่น พระพุทธชินราชและพระพุทธชินสีห์

ศิลปะแบบอยุธยา (พ.ศ. 1900) พระพุทธรูปศิลปะแบบอยุธยา อาจแบ่งเป็น 4 ยุค คือ ยุคที่ 1 นับแต่รัชสมัยพระเจ้าอู่ทอง ประมาณ พ.ศ. 1893 นิยมสร้างพระพุทธรูปตามแบบขอม ยุคที่ 2 นับแต่รัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถ นิยมสร้างตามแบบสุโขทัย ที่น่าสังเกต คือ มีการสร้างรูปพระโพธิสัตว์ตามเรื่องนิบาตชาดกทั้ง 550 ชาดก ยุคที่ 3 นับแต่รัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง ประมาณ พ.ศ. 2173 นิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องตามแบบขอมผสมไทย ตามแบบพระพุทธรูปที่นครวัด นครธม ยุคที่ 4 นับแต่รัชสมัยพระเจ้าบรมโกศเป็นต้นไป สร้างพระพุทธรูปตามคตินิยมไทย

ศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325) ไม่ทรงประสงค์ที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่ เพราะทรงพระราชศรัทธาให้เชิญพระพุทธรูปโบราณซึ่งถูกทิ้งไว้ชำรุดทรุดโทรมในที่ต่างๆ มาบูรณะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352) และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367) เริ่มมีการสร้างพระพุทธรูป โดยเฉพาะพระประธาน เช่น พระประธานวัดราชโอรส พระประธานวัดสุทัศน์พระประธานวัดราชนันทาราม และพระประธานวัดเฉลิมพระเกียรติเป็นต้น พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 โปรดฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สืบค้นคัดเลือกพุทธอิริยาบถในพุทธประวัติ กำหนดเป็นปางต่างๆ รวม 40 ปาง ดังนี้

- | | | |
|----------------------------|---------------------|---------------------------------|
| 1. ปางทุรกิรียา | 2. ปางรับมรุปายาส | 3. ปางลอยถาด |
| 4. ปางทรงรับหญ้าคา | 5. ปางมารวิชัย | 6. ปางสมาธิ |
| 7. ปางถวายเนตร | 8. ปางจกรกมแก้ว | 9. ปางประสานบาตร |
| 10. ปางฉันทสมอ | 11. ปางลีลา | 12. ปางประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทา |
| 13. ปางปลงกรรมฐาน | 14. ปางห้ามสมุทร | 15. ปางอุ้มบาตร |
| 16. ปางภูตตาทิจ | 17. ปางพระเกศธาตุ | 18. ปางเสด็จลงเรือขนาน |
| 19. ปางห้ามญาติ | 20. ปางพระปาเลไลยก์ | 21. ปางห้ามพระแก่นจันทน์ |
| 22. ปางนาคาวโลก | 23. ปางปลงพระชนม์ | 24. ปางรับอุทก |
| 25. ปางสงฆ์ | 26. ปางยืน | 27. ปางคันธารราษฎร์ |
| 28. ปางรำพึง | 29. ปางสมาธิเพชร | 30. ปางสำแดงชราธรรม |
| 31. ปางเปิดโลก | 32. ปางสนเข็ม | 33. ปางรับผลมะม่วง |
| 34. ปางขับพระวักกลี | 35. ปางไสยา | 36. ปางฉันทมรุปายาส |
| 37. ปางห้ามมาร | 38. ปางซ้อครสาวก | 39. ปางสำแดงโอฬาริกนิมิต |
| 40. ปางประดิษฐานพระพุทธบาท | | |

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ตามที่กำหนดไว้นี้เพียง 33 ปาง นอกจากนี้ยังมีปางสัตตมหาสถานอีก 7 ปาง เช่น ปางนั่งขัดสมาธิใต้ต้นโพธิ์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้เช่นกัน



พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ขณะทรงผนวชอยู่ ทรงสร้างพระพุทธรูปแล้วถวายพระนามว่า “พระสัมพุทธพรรณี” ปัจจุบันประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีด้านหน้าในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อจากนั้น คดีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนไทย

ใน พ.ศ. 2500 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัฐบาลไทย จัดสร้างพุทธมณฑลขึ้น ณ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐมในบริเวณเนื้อที่ 2500 ไร่ เนื่องในโอกาสฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ได้มีการสร้างพระพุทธรูปปางลีลาสูง 2500 นิ้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า “พระศรีศากยทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์” และในโอกาสสำคัญอื่นๆ พุทธศาสนิกชนชาวไทย นิยมที่จะสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่บูชาสักการะ การสร้างพระพุทธรูปถือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการทำบุญในประเทศไทย ที่สำคัญคือ พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมที่จะมอบถวายวัตถุที่มีค่ามีทองคำเป็นต้น เพื่อใช้สร้างองค์พระหรือสมทบทุนในการสร้างองค์พระที่เป็นเช่นนี้ด้วยศรัทธามั่นคงในพระพุทธเจ้า มีเรื่องหนึ่งที่น่าสังเกตที่สะท้อนความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ คือ การสร้างพระพุทธรูปรอบองค์พระปฐมเจดีย์ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 66 ปาง รวม 80 องค์ หล่อด้วยสำริด สร้างขึ้นจากศรัทธาบริจาคของพุทธศาสนิกชน ระหว่าง พ.ศ. 2526-2527 มีการจารึกชื่อผู้บริจาคไว้ที่ฐานของพระพุทธรูปเหล่านั้น

ความสำคัญของพระพุทธรูป

พระพุทธรูปเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า แม้จะเกิดหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนานแล้วไม่เห็นเคยเห็นพระพุทธเจ้าขณะที่ทรงมีชีวิตอยู่ ไม่รู้ด้วยซ้ำว่า พระองค์มีรูปร่างหน้าตาแท้จริงอย่างไร ได้อ่านเฉพาะข้อความในหนังสือพุทธประวัติ ในพระไตรปิฎกอรุณกถา แต่ชาวพุทธทุกคนศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธรูปว่าเป็นตัวแทนของพระองค์ แม้จะเป็นเพียงวัตถุ ไม่มีชีวิตจิตใจ แต่มีความศักดิ์สิทธิ์และน่าเคารพกราบไหว้เหมือนกับพระพุทธเจ้า เพราะชาวพุทธทุกคนเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า พระพุทธรูปคือองค์แทนพระพุทธเจ้า

หลักฐานยืนยันความเชื่อมั่นของชาวพุทธที่ว่า “พระพุทธรูปเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า” คือ กรณีที่รัฐบาลทาลิบันทำลายพระพุทธรูปแกะสลักบนหน้าผาที่เมืองบามิยัน (หรือฮามิยัน) ชาวพุทธทั่วโลก ยืนประท้วงรัฐบาลทาลิบัน เพราะการทำลายพระพุทธรูป เท่ากับทำลายจิตใจของพุทธบริษัท โดยเฉพาะพระพุทธรูปเก่าแก่ซึ่งแกะสลักบนหน้าผา มีอายุเป็นพันปีอย่างนั้น ไม่เฉพาะชาวพุทธเท่านั้นที่ยืนประท้วง การกระทำของรัฐบาลทาลิบัน คนทั่วโลกแม้กระทั่งคนที่นับถืออิสลามก็ยังไม่เห็นด้วยที่จะทำลายมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ

สิ่งบูชาในทางพระพุทธศาสนา เริ่มต้นพระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปปฏิมากร คือ รูปเปรียบ หรือรูปสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระศาสดาแห่งพุทธศาสนา หลังจากพุทธปรินิพพานล่วงเลยนานแล้วสร้างตามลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ ที่ปรากฏในมหาปุริสลักษณะ มิใช่การทำให้เหมือนองค์พระพุทธเจ้า แต่สร้างขึ้นเพื่อน้อมรำลึกถึง พระพุทธคุณและเพื่อสักการบูชาแทนองค์พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อน้อมใจให้ประพฤติตามคำสอนของพระองค์ ตลอดจนเป็นสิ่งจรรโลงสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ปรากฏโดยปรากฏพระพุทธรูปอยู่ หมายถึงว่าพระรัตนตรัย อันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนายังคงอยู่บริบูรณ์ เป็นเครื่องสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปให้เลื่อมใสอุทิศบำรุงพุทธศาสนาสืบไป

สำหรับประวัติการสร้างพระพุทธรูปบูชา ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุ ระหว่างการเดินทางไปอินเดียของ หลวงจีนฟาเหียน เมื่อราว พ.ศ. 950 ปรากฏในตำนานพระแก่นจันทน์ คือเมื่อพระพุทธองค์



เสด็จไปทรงเทศนาโปรดพระพุทธรูป ดาบนดาวดึงส์สวรรค์พรรษาหนึ่งนั้น พระเจ้าประเสนทิโกศล แห่งแคว้นโกศล มีความรำลึกถึงพระพุทธรูป ด้วยมิได้ทรงเห็นเป็นช้านาน จึงตรัสให้นายช่างทำ พระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้แก่นจันทน์แดง ประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระพุทธรูปเคยประทับ ครั้นพระพุทธรูปเสด็จกลับลงมาจากดาวดึงส์ถึงที่ประทับ ด้วยพระบรมพุทธานุภาพ ก็บันดาลให้พระพุทธรูปแก่นจันทน์ เลื่อนหลักจากพระพุทธรูปอาสน์ จึงตรัสสั่งให้รักษา พระพุทธรูปนั้นไว้ เพื่อสาธุชนจะได้ใช้เป็นแบบอย่าง สร้างพระพุทธรูปสืบไป

ตำนานพระแก่นจันทน์ ที่สร้างขึ้นตามพระบรมพุทธานุญาตแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธรูปยังทรงมีพระชนม์อยู่ ชัดต่อหลักฐานทางศิลปกรรมในพระพุทธรูปศาสนา ที่เก่าแก่ที่สุดใน สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หากมีการสร้างพระพุทธรูปใหม่ มีแต่ทรงทำรูปสัญลักษณ์อื่นๆ เช่น รอยพระพุทธรูป ธรรมจักร เป็นต้น

จากหลักฐานทางศิลปโบราณวัตถุสถานและพงศาวดารเหล่าปราชญ์จึงสันนิษฐานว่า ตำนานเรื่องพระแก่นจันทน์ อาจเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีคตินิยมในการสร้างรูปพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ หรือพระพุทธรูปนั้น และสามารถสรุปได้ว่า พระพุทธรูปเริ่มปรากฏเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกภายหลัง สมัยพระเจ้ามลิந்தหรือพระเจ้าเมเน็นเดอร์ ในคันธารราช เป็นศิลปะคันธารราช แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายจนถึงสมัย พระเจ้ากนิษกะแห่งราชวงศ์กุษาณะ ทรงปกครองอยู่โดยทรงตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองเปศวาร์ มีเมืองมถุราเป็นศูนย์กลางทางทิศใต้ลุ่มแม่น้ำคงคา-ยมนา ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภกพระพุทธรูปศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปแทนองค์พระศาสดา ในรูปแบบมนุษย์เป็นพุทธเจดีย์กันทั่วไป สรุปการสร้าง พระพุทธรูปปางต่างๆ เป็นการสร้างตามพุทธประวัติของพระพุทธรูป เป็นประติมากรรมพุทธประวัติตั้งแต่พระองค์ประสูติ สร้างเป็น แบบปางพระพุทธรูป จากพระพุทธรูปปางประสูติ จนถึงนิพพาน ซึ่งเป็นรูปแบบของพระพุทธรูปปางต่างๆ

การสร้างพระแก้วมรกตตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกตมีมากมายทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและหลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งในส่วนที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นได้มีปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณต่างๆ มากมาย เช่น เรื่องรัตนพิมพวงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต เรื่องพระรัตนปฏิมา ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พงศาวดารเหนือ ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา ตำนานพระแก้วมรกตฉบับหลวงพระบาง และพงศาวดารโยนก เป็นต้น ข้อมูลต่างๆ จากเอกสารดังกล่าว สามารถตีความได้ว่า พระแก้วมรกต สร้างขึ้นจากคำริของพระนาคเสนเถระ แห่งเมืองปาตลีบุตร ในชมพูทวีป (ประเทศอินเดียในปัจจุบัน) เมื่อประมาณ พ.ศ. 500 จากนั้นก็ได้มีการอัญเชิญไปประดิษฐานตามเมืองสำคัญต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้ (MGR ออนไลน์, [ออนไลน์])

- เกาส์ลังกา เมื่อประมาณปี พ.ศ. 800
- เมืองนครธม ในอาณาจักรขอมโบราณ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1000
- เมืองอโยธยา หรือเมืองอโยธยาโบราณ ในสมัยพระเจ้าอภัยมหาราช
- เมืองกำแพงเพชร ในสมัยพระยาวิเชียรปราการ
- เมืองเชียงราย ในสมัยเจ้ามหาพรหม ประมาณปี พ.ศ. 1979
- นครเขลางค์ หรือเมืองลำปาง ระหว่างปี พ.ศ. 1979-พ.ศ. 2011
- เมืองเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2011-พ.ศ. 2096 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช
- เมืองหลวงพระบาง ในปี พ.ศ. 2096
- เมืองเวียงจันทน์ ระหว่างปี พ.ศ. 2096-พ.ศ. 2322
- กรุงธนบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2322-พ.ศ. 2327



- กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2327 จนถึงปัจจุบัน

จากหลักฐานทางด้านโบราณคดี ทำให้สามารถทราบได้ว่า ปัจจุบันโบราณสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกตยังคงปรากฏร่องรอยที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกตอยู่อย่างชัดเจนในหลายพื้นที่ ได้แก่

- โบราณสถานวัดพระแก้ว ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
- เจดีย์โบราณ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จังหวัดลำปาง
- เจดีย์หลวง ในวัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่
- เจดีย์โบราณ ในวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

พระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์ จากเอกสารที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งแปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิthur จัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะโบราณสถาน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร (แสง มนวิthur, 2501: 113-117) เรื่อง พระรัตนปฏิมาหรือการกำเนิดพระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์ หลังจากพระเจ้าพิลกกราชาธิบดี ทรงสตั้ธรรมบรรยายจากสำนักพระภิกษุสีหฬะเรื่องอานิสงส์ปลุกต้นโพธิ์ มีพระราชประสงค์ใคร่จะปลุกต้นมหาโพธิ์ ทรงพิจารณาหาสถานที่สมควร ก็ทรงเห็นสถานอันควร คือที่วัดมหาโพธารามนี้ ครั้นแล้วพระเจ้าพิลกกราชาธิราชจึงโปรดให้สร้างอารามขึ้นแห่งหนึ่ง เพื่อเป็นที่อยู่ของมหาเถรชื้ออูตตมปัญญา ในพื้นที่เป็นที่น้ำรินรมยริมฝั่งแม่น้ำขานทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือราชธานีเชียงใหม่ ในปีจุลศักราช 817 (พ.ศ. 1999) แล้วโปรดให้ปลุกต้นโพธิ์ในอารามนั้น ในปีเดียวกัน จึงอยู่พระภิกษุก่อนๆ ไปสีหฬะแล้วนำพืชจากกิ่งโพธิ์เบื้องขวามาจากสีหฬะนั้น เอามาปลูกไว้ในอารามเชิงดอยสุเทพ (วัดป่าแดงมหาวิหาร) ครั้งนั้น พระราชาโปรดให้นำพืชจากมหาโพธิ์ต้นเชิงดอยสุเทพนั้นแล้วปลูกไว้ในอารามที่สร้างขึ้นนี้ เพราะเหตุที่ต้นมหาโพธิ์ปลูกในอารามนี้ จึงปรากฏชื่อว่า วัดมหาโพธาราม ครั้นทรงปลุกต้นมหาโพธิ์เสร็จแล้ว พระองค์โปรดให้จัดพิธีทั้งปวง คือสร้างเวทให้เหมือนต้นมหาโพธิ์ที่พระพุทธรูปผจญมาร และสร้างสถูปมหาสถาน ต่อจากนั้น ในปีออกจุลศักราช 818 (พ.ศ. 2020) โปรดให้สร้างมหาวิหารในอารามนั้น

ต่อจากนั้น ในปีออก จุลศักราช 841 (พ.ศ. 2022) พระเจ้าพิลกกราชาธิราช โปรดให้สีหโคตรเสนาบดี ก่อเสริมราชภูมอค์เก่า ครั้งพระเจ้าแสนเมืองมาทรงสร้างไว้ ราชภูมอค์ที่ก่อเสริมใหม่นั้น ทั้งใหญ่ ทั้งสูงกว่าอค์เก่า จริอยู่ราชภูมอค์ใหม่นั้นฐานกว้างด้านละ 15 วา สูง 45 วา มีระเบียบกระพุ่มยอดเป็นอันเดียว นำเลื่อมใสยิ่งนัก เป็นจุดเด่นแห่งราชธานีเชียงใหม่ งามเพียงดังพระธาตุจุฬามณีเจดีย์ในสวรรค์อันเป็นที่อยู่ของท้าววสพ พระบรมสารีริกธาตุที่พระมหาอัมมคัมภีร์เถรนำมาจากลังกาทวีป เพื่อนมัสการกราบไหว้นั้นเวลานั้น สีหโคตรเสนาบดีได้บูชาสืบทอดกันมา สีหโคตรเสนาบดีจึงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นไว้ในราชภูมอค์นั้น ตั้งแต่เริ่มก่อเสริมราชภูมอค์จนกระทั่งเสร็จ เกิดอัศจรรย์หลายอย่างหลายประการด้วยเดชานุภาพแห่งพระบรมสารีริกธาตุ พื้นแผ่นดินใหญ่ไหวอยู่บ่อยๆ เมื่อราชภูมอค์สร้างเสร็จแล้ว พระเจ้าพิลกกราชาธิราชได้อัญเชิญพระรัตนปฏิมา ซึ่งมีฤทธิ์เดชหาประมาณมิได้ มาแต่นครเขลางค์ประดิษฐานไว้ที่ราชภูมอค์ในนครเชียงใหม่ เมื่อปีออกจุลศักราช 841

การบังเกิดขึ้นแห่งพระรัตนปฏิมานั้น บัณฑิตพึงทราบดังต่อไปนี้ เมื่อพระศาสดาปรินิพพานได้ 500 ปี ยังมีพระเถระองค์หนึ่งชื่อว่าธรรมรักขิต อาศัยเมืองปุบผวดี คือ เมืองปาตลีบุตร อยู่ในโอโสการาม และยังมีพระเถระองค์หนึ่งเป็นศิษย์ของท่านชื้อว่านาคเสน พระเถระนาคเสนนั้นเป็นที่เคารพของพระเจ้ามิลินท์ เมื่อพระธรรมรักขิตเถรล่วงลับไปแล้ว พระเถระนาคเสนคิดว่า ทำอย่างไรดี เราจะยังศาสนาให้รุ่งเรืองในภายหน้า แล้วก็ทราบว่ ศาสนาจักรุงเรืองได้ด้วยรูปจำลองของพระพุทธรูปโดยแท้ และรำพึง ต่อไปอีกว่า ถ้าเราจะสร้างรูปจำลองพระพุทธรูปด้วยทองคำหรือเงิน มนุษย์ในอนาคตเป็นคนลุ่มอำนาจแก่ความโลภ มีสันดานเป็นคนบาปหนา จักกระทำอันตรายรูปจำลองพระพุทธรูปเสีย อย่างกระนั้นเลย เราจะทำรูปจำลอง



พระพุทธด้วยแก้วมณีโดยฤทธิ์และมนต์เกิด ขณะนั้น ท้าวสักกเทวราช (พระอินทร์) ทราบความปริวิตกของพระเถระนั้น จึงลงมาจากดาวดึงส์พิภพ ไปสู่สำนักพระเถระพร้อมด้วยวิสสุกรรมเทวบุตร เรียนถามพระเถระว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า พระคุณเจ้าจักสร้างรูปจำลองพระพุทธด้วยแก้วมณีโดยฤทธิ์และมนต์มิใช่หรือ พระเถระตอบรับว่าจริงดังนั้น ครั้นนั้น ท้าวสักกเทวบุตรว่า ไปเถิด พ่อจงไปเอาแก้วมณีโชติที่ข้างภูเขาวินูลมา ฝ่ายวิสสุกรรมทูลว่า เหวะ พวกกุมภันท์จะไม่ยอมมอบให้ข้าพเจ้า ครั้นนั้น ท้าวสักกได้ไปภูเขาวินูลกับวิสสุกรรม บอกราชากุมภันท์ว่าข้าเจ้ามาโดยหวังจะใคร่ได้แก้วมณีโชติ ท่านจงอนุญาตแก้วมณีโชติให้แก่ข้าพเจ้าเถิด ฝ่ายราชากุมภันท์กล่าวว่า แก้วมณีโชตินี้เป็นเครื่องบริโภคน้ำใช้สอยของพระเจ้าจักรพรรดิ เพราะฉะนั้น จึงไม่อาจจะให้ไปได้ แต่ว่ายังมีแก้วอยู่ดวงหนึ่ง คือ แก้วอมรุต (แก้วทำโดยเทวดา) วัตรอบประมาณ 2 ศอก 3 นิ้ว มีแก้ว 751 ดวงเป็นบริวาร มีอยู่ใกล้กำแพงแก้วมณีโชติ มหาราช ขอพระองค์จงเอาแก้วนั้นไปเถิด ครั้นนั้น ท้าวสักกเถระ จึงเอาแก้วนั้นมาแล่นนำไปถวายพระเถระ ฝ่ายพระเถระคิดว่าใครจักทำพุทธปฏิมา (รูปจำลองพระพุทธ) ด้วยแก้วนี้ได้ ทันใดนั้น วิสสุกรรมแปลงตัวเป็นรูปอาจารย์ คือ ช่างทำรูป มาตกแต่งด้วยตนเองไม่ใช้ตกแต่งด้วยอิทธิฤทธิ์ และวิสสุกรรมนั้นทำพระพุทธปฏิมาไดองค์หนึ่ง สูง 1 ศอก กับ 1 นิ้ว เสร็จใช้เวลา 7 ค่ำ 7 วัน ครั้นแล้ว พระเถระ (นาคเสน) ร่วมกับพระชีนาสพทั้งหลายและท้าวสักกเถระร่วมกับเทพยดาทั้งหลาย บูชาพระรัตนปฏิมา ตลอด 7 วัน 7 ค่ำ ครั้นนั้น พระรัตนปฏิมาได้ทำปาฏิหาริย์มีประการต่างๆ พระเถระ ได้อธิษฐานอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ 7 องค์ เข้าไปในองค์พระรัตนปฏิมา องค์ 1 อยู่ที่พระเมาลี องค์ 1 อยู่ที่พระนลาฏ องค์ 1 อยู่ที่พระอุระ 2 องค์ อยู่ที่พระหัตถ์ทั้งสอง และอีก 2 องค์ที่พระขานู (เข่า) ทั้งสอง พร้อมกับคำอธิษฐาน

พระนาคเสนเถระ มองเห็นกาลอนาคต ได้พยากรณ์ไว้ว่า พระรัตนปฏิมาองค์นี้จะรุ่งเรืองในวงศ์ทั้งสาม คือ วงศ์กัมโปทวงศ์ วัชรวิมุตตวงศ์ และวงศ์สยาม

ฝ่ายพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ ทรงบูชาพระรัตนปฏิมานั้นสืบๆ กันมา ตราบเท่าพระพุทธศาสนาล่วงได้ 800 ปี กษัตริย์เหล่านั้นมีพระมหากษัตริย์รุ่นสุดท้าย 3 องค์ คือ พระเจ้าพันธุมและพระราชันดาของพระองค์คือ พระเจ้ากัณโถมกับพระเจ้าสิริธรรมกิตติ แต่ในสมัยพระเจ้าสิริธรรมกิตติเป็นสมัยมหากลิศ บ้านเมืองวุ่นวายไม่สงบ เพราะฉะนั้น พระรัตนปฏิมา จึงมีผู้นำไปประดิษฐานอยู่ในลังกาทวีป ครั้งเมื่อพุทธศาสนาล่วงแล้วได้ 1,200 ปี นั้น ในเมืองอริมัทตะ ได้เกิดมีพระธรรมราชาขึ้นองค์หนึ่ง เมื่อพระธรรมราชานั้นล่วงลับไปแล้ว พระราชบุตรของพระองค์พระนามว่า อนรุท เป็นผู้มั่งคั่งมีฤทธิ์เหาะได้ อันที่จริง พระราชาพระองค์นั้นทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนา มีพระประสงค์ใคร่จะคัดลอกพระไตรปิฎก จึงตรัสถามนักปราชญ์ทั้งหลายว่า ไตรปิฎกในประเทศของเราคลาดเคลื่อนหรือไม่คลาดเคลื่อน เมื่อทรงทราบจากนักปราชญ์เหล่านั้นกราบทูลว่า ไตรปิฎกของเราคลาดเคลื่อน แต่ในลังกาทวีปยังไม่คลาดเคลื่อน พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยว่า จะไปรับไตรปิฎกจากลังกาทวีป แล้วเสด็จขึ้นทรงม้าอาชาไนยเหาะไปลังกาทวีป ส่วนราชบริพารได้แล่นเรือไป ครั้นเสด็จไปถึงแล้วได้ทูลพระเจ้ากรุงลังกาว่า ข้าพเจ้าจะมาขอรับไตรปิฎก พระเจ้ากรุงลังกาทูลสนองว่า ถ้ากระนั้น ข้าพเจ้าจะเขียนคัดให้ ฝ่ายพระเจ้าอนรุททูลว่า พระองค์เขียนไม่ถูกใจข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอเขียนเอง แล้วทรงเขียนคัดไตรปิฎกและนิรุตติปิฎก รวมเป็น 4 ปิฎกแล้วเชิญ 2 ปิฎกลงเรือลำหนึ่ง อีก 2 ปิฎกกับพระรัตนปฏิมาลงเรืออีกลำหนึ่ง แล้วเสด็จกลับมา เมื่อเรือ 2 ลำแล่นไปถึงกลางทะเล เรือลำหนึ่งถึงเมืองอริมัทตะ เรือลำหนึ่งที่บรรทุกพระพุทธปฏิมาถูกพายุร้ายพัดไปถึงมหานครหรือนครสอง ปิฎกกับพระรัตนปฏิมา จึงประดิษฐานอยู่ในมหานครช้านาน ฝ่ายพระเจ้าอนรุททรงทราบเรื่องนั้น จึงเสด็จทรงม้าอาชาไนยเหาะไปมหานครถึงวัดพระสงฆ์แห่งหนึ่ง เสด็จลงจากหลังม้า ทรงพระบังคมบาทที่แผ่นหินแผ่นหนึ่ง พระบังคมบาทของพระองค์เซาะแผ่นหินหล่นลงไปข้างล่าง ครั้นนั้น ยังมีพระภิกษุองค์หนึ่ง เห็นการกระทำนั้นแล้ว จึงพูดว่า อุบาสก ท่านเป็นใคร มีฤทธิ์นัก ครั้นนั้น



พระราชานั้ตรัสบอกพระนามจริงของพระองค์ แต่ตรัสบอกว่า พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าเป็นราชบุรุษของพระเจ้าอนรุทธ พระภิกษุณั้ถามว่า ท่านมาด้วยประสงค์อันใด พระราชาตรัสบอกว่า มาเพื่อขอรับเอา 2 ปิฎกไป พระภิกษุณั้จึงแจ้งให้พระสังฆราชทราบ ฝ่ายพระสังฆราชก็แจ้งให้พระเจ้ามหานครทราบว้พระเจ้าอนรุทธส่งทูตมาเพื่อขอรับเอาปิฎกทั้งสองที่มหาบพิตรได้มา กษัตริย์มหานครทราบเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว้ปิฎกทั้งสองนี้ได้มาด้วยบุญของรา เราไม่ให้ใคร พระเจ้าอนรุทธทรงทราบความนั้นแล้ว จึงเอาไม่ทำเป็นรูปดาบปลอมเป็นเครื่องลวงตา แล้วเอาผงดินสอพองทาถมดาบเสด็จขึ้นม้าอาชาไนย ทรงทำประทักษิณกำแพงเมือง 3 รอบ เมื่อชาวเมืองมีพระมหากษัตริย์ เป็นต้น กำลังดูอยู่ พระเจ้าอนรุทธเอาดาบทำเป็นฟันลงที่คอคนทั้งหลายเหล่านั้นแล้วขู่ส้ท้บว้ ถ้าพวกท่านไม่ให้ปิฎกแก่เรา เราจะตัดคอท่านด้วยวิธีนี้ ท่านทั้งหลายลองคล้าคอของท่านดู ฝ่ายชาวเมืองคล้าคอได้แล้ว เห็นผลดินสอพองก็กลัวตายขึ้นมา จึงกราบทูลเหตุการณ์นั้นแก่พระเจ้ามหานคร ครั้้นั้น พระเจ้ามหานครจึงให้ส่งปิฎกทั้งสองถวายแก่พระเจ้าอนรุทธ ครั้้นแล้วพระเจ้าอนรุทธก็รับเอาแต่ปิฎกมายั้งเมืองของพระองค์ ทรงสื้มพระรัตนปฎิมา พระรัตนปฎิมา ปรากฏในวงศ์กั้มโพชด้วยประการฉะนี้ (แสง มนวิทุร, 2501: 117)

บทสรุป

บทความวิชาการนี้เป็นการวิเคราะห์การสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากประวัติการสร้างพระพุทธรูป เพราะพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์สำคัญหนึ่งในสามของพระรัตนตรัย อันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ประวัติการสร้างพระพุทธรูปปรากฏเนื้อความในตำนานเก่าแก่ของอินเดียเรื่องพระพุทธรูปแก่นจันทน์ เล่าเรื่องแรกสร้างพระพุทธรูปว่ามีมาแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ แต่จากข้อมูลหลักฐานการค้นคว้ทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ ระบุว่าเริ่มมีพุทธรูปเกิดขึ้นในประเทศอินเดียสมัยโบราณหลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงแล้วเกือบ 700 ปี ช่วงเวลาก่อนหน้านั้้น ไม่มีคติการสร้างรูปพระพุทธเจ้าในรูปแบบมนุษย์แต่สร้างเป็นรูปสัญลักษณ์แทนพระองค์เท่านั้น ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 6 ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะราชวงศ์กุษาณะแห่งแคว้นคันธาระจึงเกิดคติการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้แรก และสื้บทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การสร้างพระแก้วมรกต ที่ปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกตมีมากมายทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและหลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งในส่วนที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นได้มีปรากฏอยู่ในเอกสารโบราณต่างๆ มากมาย เช่น เรื่องรัตนพิมพวงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต เรื่องพระรัตนปฎิมา ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พงศาวดารเหนือ ราชพงศาวดารกรุงกั้มพูชา ตำนานพระแก้วมรกตฉบับหลวงพระบาง และพงศาวดารโยนก เป็นต้น ข้อมูลต่างๆ จากเอกสารดังกล่าว สามารถตีความได้ว่า พระแก้วมรกต สร้างขึ้นจากคำริของพระนาคเสนเถระ แห่งเมืองปาตลีบุตร ในชมพูทวีป (ประเทศอินเดียในปัจจุบัน) เมื่อประมาณ พ.ศ. 500

พระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์ จากเอกสารที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งแปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิทุร จัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะโบราณสถาน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีใจความตอนหนึ่งว้ การบังเกิดขึ้นแห่งพระรัตนปฎิมานั้้น เมื่อพระศาสดาปรินิพพานได้ 500 ปี มีพระเถระองค์หนึ่งชื่อว่าธรรมรักขิต อยู่ในอโศการาม พร้อมด้วยลูกศิษย์ชื่อว่านาคเสนเถระ พระเถระนาคเสนคิดว่า ทำอย้างไรดี เราจะยังศาสนาให้รุ่งเรืองในภายหน้า ศาสนาจักรั้งเรื่องได้ด้วยรูปจำลองของพระพุทธโดยแท้และรำพึงต่อไปอีกว้ ถ้าเราจะสร้างรูปจำลองพระพุทธด้วยทองคำหรือเงิน มนุษย์ในอนาคตเป็นคนล้่อานาจแก่ความโลภ มีสันดานเป็นคนบาปหนา จักกระทำอันตรายรูปจำลองพระพุทธเสีย



เราจะทำรูปจำลองพระพุทธรูปด้วยแก้วมณีโดยฤทธิ์และมนต์เกิด ขณะนั้น ท้าวสักกเทวราช (พระอินทร์) ทราบความปริวิตกของพระเถระนั้น จึงลงมาจากดาวดึงส์พิภพ ไปสู่สำนักพระเถระพร้อมด้วยวิสสุกรรม เทวบุตร ท้าวสักกะสังวิสสุกรรมเทวบุตร ท้าวสักกะได้ไปภูเขาวินูลกับวิสสุกรรม บอกราชากุมภันท์ว่า ข้าพเจ้ามาโดยหวังจะใคร่ได้แก้วมณีโชติ ท่านจงอนุญาตแก้วมณีโชติให้แก่ข้าพเจ้าเถิด ฝ่ายราชากุมภันท์ กล่าวว่า แก้วมณีโชตินี้เป็นเครื่องบริโภควัสดุของพระเจ้าจักรพรรดิ เพราะฉะนั้น จึงไม่อาจจะให้ไปได้ แต่ว่ายังมีแก้วอยู่ดวงหนึ่ง คือ แก้วอมรกต (แก้วทำโดยเทวดา) วัดรอบประมาณ 2 ศอก 3 นิ้ว มีแก้ว 751 ดวงเป็นบริวาร มีอยู่ใกล้กำแพงแก้วมณีโชติมหาธาตุ ขอพระองค์จงเอาแก้วนั้นไปเถิด พระนาคนเสนเถระ มองเห็นกาลอนาคต ได้พยากรณ์ไว้ว่า พระรัตนปฎิมาองค์นี้จะรุ่งเรืองในวงศ์ทั้งสาม คือ วงศ์กัมโพช วงศ์อริยบท และวงศ์สยาม

เมื่อศึกษาเรื่องนี้แล้วจะเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปและสิ่งบูชาในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ เคารพบูชาของอนุชนรุ่นหลัง ได้ตระหนักถึงบรรพชนที่ได้สร้างรูปแบบให้เป็นที่สืบต่อมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน การสร้างพระแก้วมรกต เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนทั้งหลายให้รวมเป็นหนึ่งเดียว ส่วนพระแก้วมรกตที่ปรากฏในคัมภีร์มาลีปกรณ์นับเป็นประวัติที่มีหลักฐานชัดเจนและน่าเลื่อมใสมากขึ้น จนทำให้ผู้ที่ ไม่มีความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาได้เห็นความสำคัญและประวัติการสร้างพระแก้วมรกตที่เป็น ศูนย์กลางการรวมตัวของชาวพุทธในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ไชศรี ศรีอรุณ. (2546). *พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พุทธทาสภิกขุ. (2509). *ภาพพุทธประวัติจากหินสลักยุคก่อนมีพระพุทธรูปในประเทศอินเดีย พ.ศ. 300-700*. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2546). *พุทธปรัชญา: สาระและพัฒนการ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเครื่องตั้มศรีวิชัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.tumsrivichai.com. [15 ตุลาคม 2566].
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2553). *พระพุทธรูปปฏิมาสยาม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ปริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2553). *พระพุทธรูปในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- แสง มนวิฑูร เปரியู. (2501). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศิลปากร.
- MGR Online. *ย้อนรอยประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระแก้วมรกต*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/travel/detail/9480000063448>. [10 ตุลาคม 2566].

